

**МАКТАБГАЧА, УМУМИЙ ЎРТА,
ПРОФЕССИОНАЛ ВА ОЛИЙ ТАЪЛИМ
ТИЗИМЛАРИДА ГЕОГРАФИЯ
ТАЪЛИМИНИНГ УЗВИЙЛИГИНИ
ТАЪМИНЛАШ
КОНЦЕПЦИЯСИ**

М У Н Д А Р И Ж А

1-боб. Умумий қоидалар	3
2-боб. География таълимининг амалдаги ҳолати ва мавжуд муаммолар	5
3-боб. География таълими концепциясининг асосий мақсади ва ривожланишининг устувор йўналишлари	10
1-§. География таълимининг ўқув-методик таъминотини ишлаб чиқишда узвийликни таъминлаш	12
2-§. География таълимининг моддий-техник таъминотини мустаҳкамлаш	14
3-§. География таълими жараёнига рақамли технологиялар ва замонавий усулларни жорий этиш орқали фаннинг инновацион инфратузилмасини шакллантириш	18
4-§. География таълимини ташкил этишда умумий ўрта, профессионал ва олий таълим тизимларининг ўзаро интеграцияси	19
5-§. Кадрларни тайёрлаш ва инсон потенциалидан самарали фойдаланиш	21
4-боб. Концепцияни амалга оширишдан кутилаётган натижалар	22

1-боб. Умумий қондалар

1. Ўзбекистон Республикаси мактабгача, умумий ўрта ва олий таълим тизимларида география фанини ўқитишни ривожлантириш концепцияси Ўзбекистон Республикасининг 2035 йилгача ривожланиш Стратегиясининг концепцияси, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 майдаги ПҚ-4312-сонли “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Қарори, 2019 йил 29 апрелдаги ПФ-5712-сонли “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ҳамда 2019 йил 6 сентябрдаги ПФ-5812-сонли “Профессионал таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ва ва 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сонли “Ўзбекистон Республикаси Олий таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармонлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 октябрдаги ПФ-5863-сонли Фармони билан тасдиқланган “2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг Атроф мухитни муҳофаза қилиш концепцияси”да белгиланган вазифалар юзасидан ишлаб чиқилган.

2. Концепция таълим тизимида география фанини ўқитишни ривожлантиришнинг асосий тенденцияларини белгилаб беради.

Жумладан:

таълим соҳаси ривожланган хорижий давлатлар Германия, Буюк Британия, Франция, АКШ, Россия, Жанубий Корея мамлакатларининг таълим соҳасидаги тажрибасидан фойдаланиб, миллий хусусиятларни ва мамлакатда амалга оширилаётган ислохотларни ҳисобга олган ҳолда такомиллаштириш;

география фанидан Давлат таълим стандарти талабларини таълим сифати ва кадрлар тайёрлашга қўйиладиган халқаро талабларга мувофиқлигини таъминлаш;

география фани бўйича умумий ўрта таълим муассасалари битирувчиларига қўйиладиган малака талабларини амалиётга татбиқ этиш;

география фанини умумтаълим фанлари билан ўзаро интеграцияси ва ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ишларини ташкил этиш;

география фани мазмунини сифат жиҳатидан янгилаш, шунингдек ўқитиш методикасини такомиллаштириш, таълим-тарбия жараёнини индивидуаллаштириш тамойилларини босқичма-босқич татбиқ этиш;

география фанининг мазмунидан келиб чиққан ҳолда мустақил ҳаётда қўллаш имконияти мавжуд бўлган географик ва геологик билимларни, танқидий фикрлаш ва ижодкорлик компетенцияларини шакллантириш;

география фанини ўқитишда вариатив ўқув модулларини ишлаб чиқиш;

умумий ўрта таълим жараёнига география фанини ўқитишда миллий, умуминсоний ва маънавий кадриятлар асосида ўқувчиларни тарбиялашнинг самарали шакл, усул ва воситаларини кенг жорий этиш;

география фанини ўқитишда ўқувчиларда экологик тарбиянинг самарали шакл ва усулларини кенг жорий этиш ҳамда экологик маданиятни шакллантириш;

география фанини ўқитишда ўқувчиларни табиатни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан фойдаланишда географик қонуниятларни ҳисобга олиш кўникмаларни шакллантириш;

ўқувчи-ёшларни тарбиялаш ва уларнинг бандлигини таъминлашда география фани бўйича синфдан ва мактабдан ташқари таълимнинг замонавий усуллари ва йўналишларини жорий этиш;

география фани бўйича назарий билимларни амалиётда қўллаш олиш, кундалик ҳаётий жараёнларда дуч келган муаммоларни ҳал қилишда фойдалана олишга йўналтириш;

география таълими жараёнига рақамли технологиялар ва замонавий усулларни жорий этиш;

ўқув-тарбия жараёни самарадорлигини ва натижавийлигини таъминлашда инновацион педагогик ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини татбиқ этиш;

география фанининг методик ва моддий-техника базасини мустаҳкамлаш;

география таълими меъёрий ҳужжатларини таълим сифати ва кадрлар тайёрлашга қўйиладиган халқаро талабларга мувофиқлигини таъминлаш;

география таълими бўйича мактабгача, умумий ўрта, профессионал ва олий таълим тизимлари битирувчиларига қўйиладиган малака талабларини узвийлигини таъминлаш ҳамда амалиётга татбиқ этиш;

география таълими мазмуни ва моҳиятини сифат жиҳатидан янгилаш, шунингдек ўқитишнинг янги йўналишдаги методикасини ишлаб чиқиш, таълим-тарбия жараёнига индивидуаллаштириш тамойилларини босқичма-босқич татбиқ этиш;

умумий ўрта, профессионал ва олий таълим тизимларида география таълимининг ўзаро интеграциясини таъминлаш ва битирувчиларни касб-ҳунарга ўргатиш орқали ҳаётга тайёрлаш ишларини ташкил этиш;

география таълими мазмуни, мустақил ҳаётда қўллаш имконияти бўлган географик ва геологик саводхонликни, танқидий фикрлаш компетенцияларини шакллантириш;

география таълимини ташкил этишнинг замонавий шакл, метод ва воситалари асосида тизимли ўқув модулларини ишлаб чиқиш;

таълим жараёнига миллий, умуминсоний ва маънавий кадриятлар асосида битирувчиларни тарбиялашнинг самарали методикасини кенг жорий этиш;

география таълими жараёнига рақамли технологиялар ва замонавий усулларни жорий этиш;

ўқув-тарбия жараёни самарадорлигини ва натижавийлигини таъминлашда инновацион педагогик ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини тадбиқ этиш;

география таълимининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва бюджет маблағлари билан таъминлашнинг самарадорлигини ошириш;

меъёрий хужжатларда назарда тутилган компетенцияларга асосланган баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш.

2-боб. География таълимининг амалдаги ҳолати ва мавжуд муаммолар

3. Ҳозирги вақтда география таълимининг амалдаги жорий ҳолати ва тўпланган тажрибалар таҳлилидан куйидагилар маълум:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномасида тараққиётга эришиш учун рақамли билимлар ва замонавий ахборот технологияларини эгаллаш зарур ва шартлиги, бу юксалишнинг энг қисқа йўлидан бориш имкониятини бериши, бутунги кунда корхоналар рақамли технологиялардан мутлақо йироқда эканлиги алоҳида таъкидланиб, рақамли технологиялар нафақат маҳсулот ва хизматлар сифатини ошириши, шунингдек ортиқча харажатларни камайтириши, натижадорликни ошириши, бир сўз билан айтганда, одамлар турмушини кескин яхшилаш мумкинлиги асослаб берилди.

Иқтисодийнинг барча соҳаларини рақамли технологиялар асосида янгилашни назарда тутадиган “Рақамли Ўзбекистон – 2030” дастурини ишлаб чиқиш ва жорий этиш вазифлари белгиланди. Бу эса саноатнинг етакчи тармоқларини модернизациялаш ва рақобатдошликни кучайтириш, соҳага илғор технологияларни жорий этиш, юқори технологияли корхоналар, технопарклар, ишлаб чиқариш корхоналари ташкил этиш, замонавий муҳандислик-коммуникация инфратузилмаларини барпо этишга янада кенг имкониятлар яратади.

Бугунги кунда мактабгача, умумий ўрта, профессионал ва олий таълим тизимларида таълим олаётган ўқувчиларда юқори даражада таълим олиши, фан соҳасида етарли билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш долзарб масалага айланиб бормоқда.

Ахборот-коммуникация технологиялари охириги 30 йил ичида жамиятни ўзгартирди. Шу билан бирга катта меҳнат миграцияси, ривожланмаган ижтимоий инфратузилма қашшоқлик ва ишсизликнинг юқори даражаси, инфратузилманинг эскирганлиги, иқтисодий ривожланиш стратегик мақсадларига номувофиқлиги, интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш муаммолари, олий маълумот олиш имкониятларининг чекланганлиги, юқори технология ва илм-фанга асосланган ишлаб чиқаришнинг ривожланмаганлиги, инсон капитали ва имижига зарур миқдордаги инвестицияларнинг сарфланмаслиги, малакали ходимларнинг етишмаслиги,

ўрта бўғин раҳбар ва ходимларнинг паст даражадаги малакаси, эскирган иш усулларида фойдаланиш каби муаммолар ўз ечимини кутмоқда.

Мамлакатимизни барқарор ривожланишида географик билимлар (табiiй география, геоэкология, топонимика, геология каби фанлар) ўз ўрнига эга эканлиги намоён бўлмоқда, бу эса иқтисодиётнинг барча соҳаларини ривожлантиришда географик инновацияларнинг ролини кучайтиради ва амалий аҳамиятини кўрсатиб беради.

Энг янги географик билимлар ва технологияларнинг ривожланишидаги кечикиш миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини пасайтириши, шунингдек, ўсиб бораётган геосиёсий рақобат шароитида унинг заифлигини ошириши мумкин.

Хусусан, саноатда кутилаётган янги ўзгаришлар шароитида умумий ўрта, профессионал таълим тизимларида географик билимлар ўқувчи-ёшларда ижодкорлик қобилияти ва меҳнатсеварлик кўникмаларини ривожлантириш, уларда олий таълим босқичида ёки мустақил ҳаётга қадам кўйишда зарур бўладиган базавий компетенциялар ва илмий дунёқарашларни шакллантиришда асосий ечим бўлиб хизмат қилади.

География таълимини ўзлаштирган битирувчилар ишлаб чиқариш ва таълим соҳасининг барча тармоқларида илмий тадқиқот ва тажриба конструкторлик базаларининг янада ривожланиши, бир сўз билан айтганда юқори қийматли рақобатбардош географик маҳсулотларни ишлаб чиқарилишида “драйвер” ролини бажаради.

Таълим тизими жараёнлари юқори даражада ривожланган Буюк Британия, Франция, Германия, АҚШ, Россия, Исроил, Япония, Хитой Халқ Республикаси ва бошқа ривожланган давлатлар таълим тизимида ҳам география таълими ишлаб чиқаришнинг асосий бўғини ҳисобланиб, жаҳон меҳнат бозорига малакали мутахассислар тайёрлашнинг муҳим босқичлари ва ташкил этувчиларидан бири деб қаралади.

Мактабгача таълим тизимида:

Мактабгача таълим муассаларининг давлат ўқув дастури асосида болаларни буюк сиймолар (Абу Райхон Беруний, Абу Али ибн Сино, Мирзо Улуғбек, Захириддин Муҳаммад Бобур) ва уларнинг географияга оид ишлари билан таништириш бўйича парциал ўқув дастурини ишлаб чиқилмаганлиги;

буюк сиймолар билан таништириш бўйича замонавий ўқув дидактик, кўргазмали ва таркатма материаллар, дидактик ўйинлар, электрон таълим ресурсларининг ишлаб чиқилмаганлиги;

буюк сиймолар билан таништириш бўйича онлайн машғулотлар базасини яратилмаганлиги.

Умумтаълим тизимида:

ўқувчиларга географиядан таълим беришнинг замонавий инновацион услубларини жорий этиш Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёти кейинги 10 йил ичида дунёнинг тараққий этган давлатлар қаторига кириши, яъни 2030 йилга келиб иқтисодиётнинг турли тармоқлари бўйича жаҳонда етакчи давлатлардан бирига айланишига замин яратишда муҳим шартлардан

биридир. Бугунги кунда ахборот-коммуникация технологиялари жамият ривожланишига шиддатли таъсир кўрсатмоқда. Шу билан бирга инфратузилманинг эскирганлиги, кадрлар компетенцияларининг иқтисодий ривожланиш стратегик мақсадларига номувофиқлиги, интеллектуал мулкни химоя қилиш муаммолари, олий маълумот олиш имкониятларининг чекланганлиги, юқори технология ва илм-фанга асосланган ишлаб чиқаришнинг ривожланмаганлиги, инсон капитали ва имижига зарур миқдордаги инвестицияларнинг сарфланмаслиги, малакали ходимларнинг етишмаслиги, ўрта бўғиндаги раҳбар ва ходимларнинг паст даражадаги малакаси, ишчиларда меҳнатга нисбатан рағбатнинг йўқлиги, эскирган иш усулларида фойдаланиш каби муаммолар ўз ечимини кутмоқда.

Бунда мамлакатимизда илм-фанни янада раванқ топтириш, ёшларимизни чуқур билим, юксак маънавият ва маданият эгаси этиб тарбиялаш, рақобатбардош иқтисодий шакллантириш, янги ва замонавий босқичга кўтариш зарур вазифа этиб белгиланди.

Таълими тизимида 11 йиллик таълимнинг жорий қилиниши ва ўрта махсус касб-хунар таълими тизимининг функциялари ўзгариши ҳисобига география фанини ўқитиш мазмуни ва методикасининг ривожланишида айрим бўшлиқ ва камчиликлар юзага келган. Ҳозирги вақтда география фанини ўқитишнинг амалдаги ҳолати таҳлил қилинганда қуйидагилар маълум бўлди. Жумладан:

география фанини ўқув методик таъминоти (ўқитувчи китоби, мультимедиа иловалари, ўқув атласлари ва хариталар, ўқувчилар учун иш дафтари, дидактик материаллар ва бошқа) етарли даражада ишлаб чиқилмаганлиги;

ўқувчиларнинг ёш, психофизиологик хусусиятларини инобатга олган ҳолда, фан бўлимлари ва мавзуларининг ўқитиш кетма-кетлиги ҳамда мураккаблик даражасини қайтадан кўриб чиқиш;

география ўқув дастурларини илғор хорижий тажриба асосида такомиллаштириш, ўқув юкламалари ва фанларни мамлакатимиз табиати ва хўжалтигининг ўзига хос жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда қайта кўриб чиқиш, уларни халқаро стандартларга мослаштириш, дарслик ва адабиётлар сифатини ошириш;

география фани йўналишида фундаментал ва амалий тадқиқотларга асосланган замонавий билимларни ўзлаштириш;

география фанини ўқитишнинг барча босқичларида халқаро андозаларга тўлиқ жавоб берадиган ахборот технологияларини жорий этиш;

ўқувчиларда дарсликлардаги ўқув материалларни ўзлаштиришда билишга қизиқиш, иштиёқни ҳосил қиладиган ўйин ва машқлар, арт-технологиялар ўз аксини топмаганлиги;

география фанини ўқитишда ўқувчиларни ўзаро ҳамкорликда ишлаш, машғулотларни шахсга йўналтирилган таълим тамойилларига асосланиб ўқитиш йўлга қўйилмаганлиги;

география фанини ўқитишда амалий ва лаборатория машғулотлари ўтказиш учун география хонасининг моддий-техник таъминотига кам эътибор қаратилаётганлиги;

география фанини ўқитишда мавзулар кесимида замонавий педагогик технологияларни қўллаш методикасининг ишлаб чиқилмаганлиги;

STEAM замон талаблари асосида халқаро миқёсида ўқувчиларга таълим-тарбия беришда умумтаълим фанлари бўйича фанлараро боғланиш ва амалий ёндашувга эътибор қаратилмаганлиги;

ўқувчиларнинг танқидий, мантиқий фикрлаши ва амалий кўникмасини шакллантиришга йўналтирилган халқаро баҳолаш дастури (PISA, TIMSS) талабларига мос келадиган машғулотларнинг шакл ва усули ишлаб чиқилмаганлиги;

география фани меъёрий ҳужжатларида баҳолаш мезонларининг фақат битирувчи компетенцияси учун ишланганлиги ва мультимедиа иловалари, дидактик материалларнинг етишмаслиги, дарсликлар асосида унинг методикасини қайта ишлаб чиқиш талаб этилади;

география фани мазмунига геоэкология, атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, космик география, геодезия, картография, топонимика, геология, экотуризм каби Ўзбекистон иқтисодиёти ривожини учун зарур бўладиган элементларнинг киритилмаганлиги бўлажак мактаб битирувчиси ва мутахассисларнинг касбий сифатларига салбий таъсир кўрсатмоқда;

ўқувчиларда таълим олишга кучли мотивацияни шакллантириш учун ўқувчиларда замонавий географик билим соҳасидаги таянч ва фанга оид компетенцияларни ривожлантиришга йўналтирилган жиҳоз ва ускуналарнинг етишмаслиги;

география фани моддий-техник базасини эскирганлиги, замонавий лаборатория жиҳозлари билан жиҳозланмаганлиги;

педагогларнинг методик таъминотини яхшилаш, география фани ўқитувчилари учун масофадан ўқитишнинг янги шакллари жорий этилмаганлиги;

мавжуд олий таълим муассасаларида география фани йўналишида педагог кадрларнинг сифати бугунги кун талабларига мос келмаслиги, уларни ўқитишни тубдан қайта кўриб чиқиш ва замон талабига мос компетент кадрларни тайёрлашни тақазо этмоқда.

Профессional таълим тизимида:

таълим тизимлари ўртасида узвийликни таъминланмаганлиги меҳнат бозори талабларига мос юқори малакали кадрларни тайёрлаш сифатига таъсир этаётганлиги;

таълим сифатини баҳолашнинг халқаро стандартларини жорий этилмаганлиги;

инновацион илм-фан ютуқларини амалиётга татбиқ этишнинг самарали механизмлари ишлаб чиқилмаганлиги;

таълимнинг халқаро стандарт таснифлагичи (MSKO) даражалари билан уйғунлашмаганлиги;

ўқув жараёнига Ўзбекистоннинг Миллий квалификация тизими тўлақонли жорий этилмаганлиги тайёрланаётган кадрларнинг меҳнат бозорида муносиб ўрин эгаллашларига тўсқинлик қилаётганлиги;

табақалаштирилган таълим дастурларини жорий этиладиган таълим муассасалари тармоғи ташкил этилмаганлиги;

халқаро таснифлагичнинг даражаларига мос келувчи таълим дастурлари ишлаб чиқилмаганлиги;

умумтаълим муассасаларининг 9-синф битирувчилари ҳисобидан шакллантирилган гуруҳларда 2 йиллик умумтаълим ва мутахассислик фанларининг интеграциялашган дастурларида узвийликни таъминланмаганлиги;

“Ҳаёт давомида таълим олиш” принципи асосида касблар ва мутахассисликларни ўргатиш тизими мавжуд эмаслиги;

профессионал таълим тизимида ўқитувчи ва лаборантларни қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг янги тизими жорий этилмаганлиги.

Олий таълим тизимида:

олий таълим муассасаларида география таълими йўналишида ўқитувчи педагог кадрларни тайёрлаш сифати бугунги кун талабларига қисман мос келмаслиги, географияни ўқитиш методикасини тубдан қайта кўриб чиқиш ва замон талабига мос равишда янгилашни тақозо этмоқда. Шу сабабли ҳам олий таълимда ҳам айрим камчиликлар мавжуд. Жумладан:

география таълими йўналиши бўйича илмий методик таъминот етарли даражада ишлаб чиқилмаганлиги;

география таълимининг моддий-техник базасини эскирганлиги, замонавий лаборатория жиҳозлари ва технологиялар билан жиҳозланмаганлиги;

халқаро тажрибалардан келиб чиқиб, олий таълимнинг илғор стандартларини жорий этиш, жумладан география таълими ўқув дастурларида назарий билим олишга йўналтирилган таълимдан амалий кўникмаларни шакллантиришга йўналтирилган таълим тизимига босқичма-босқич ўтиш суст кечаётганлиги;

география таълими мазмунини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, ижтимоий соҳа ва иқтисодиёт тармоқларининг барқарор ривожланишига муносиб ҳисса қўшадиган, меҳнат бозорида ўз ўрнини топа оладиган юқори малакали кадрлар тайёрлаш сифатини такомиллаштиришда сусткашликларга йўл қўйилаётганлиги;

хорижий инвестицияларни кенг жалб қилиш, пуллик хизматлар кўламини кенгайтириш ва бошқа бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобига география таълимини ривожлантириш бўйича технопарк, форсайт,

технологиялар трансфери, стартап, акселератор марказлари ташкил этилмаганлиги;

таълимнинг ишлаб чиқариш корхоналари ва илмий-тадқиқот ташкилотлари билан ўзаро манфаатли ҳамкорлигини йўлга қўйишда меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни эскирганлиги ҳамда ҳамкорлик бўйича ишлаб чиқилган дастурларда босқичма-босқич узвийликни таъминланмаганлиги;

ўқув дастурларини такомиллаштириш ва замонавий педагогик технологияларни жорий этиш юзасидан асосланган тавсияларни ишлаб чиқилмаганлиги;

таълим беришда қўлланилаётган таълим-тарбия усуллари таъсирчанлигини оширишга хизмат қилувчи механизмларнинг тўлиқ ишлаб чиқилмаганлиги;

география таълими самарадорлигини баҳолаш ва такомиллаштириш бўйича илғор хорижий тажрибаларни ўрганиш асосида ишларни тўлақонли йўлга қўйилмаганлиги.

3-боб. География таълими концепциясининг асосий мақсади ва ривожланишининг устувор йўналишлари

5. Қуйидагилар география таълимини ривожлантиришнинг стратегик мақсадлари ҳисобланади:

география таълимини меҳнат бозори талаблари асосида модернизация қилиш, ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан барқарор ривожлантириш;

битирувчиларда техник объект ҳамда география таълими жараён давомида бажариладиган операциялар юзасидан олган билим, кўникма ва малакаларини мустақил амалий фаолиятида қўллаш, касб танлаш, миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида ижтимоий муносабатларга кириша олиш, меҳнат бозорида зарур бўладиган компетенцияларини шакллантириш;

географик, геологик ва экологик саводхонлик, танкидий, креатив ва тизимли фикрлаш, мустақил қарор қабул қила олиш, ўз интеллектуал қобилиятларини намоён эта олиш ва маънавий баркамол шахс сифатида шаклланиши учун зарур шарт-шароит яратиш.

6. География таълимини ривожлантириш қуйидаги вазифаларга асосан амалга оширилади:

таълимнинг барча босқичларида изчиллик асосида география фани ва унга тегишли ўқув предметларини ўқитиш тизимини яратиш;

география таълимининг илмий методик таъминотини ривожлантириш;

география таълимининг моддий-техник таъминотини мустаҳкамлаш, замонавий ўқитиш воситалари ва технологиялар билан таъминлаш бўйича тақлифлар ишлаб чиқиш;

география таълими жараёнига рақамли технологиялар ва замонавий усулларни жорий этиш орқали инновацион инфратузилмасини шакллантириш;

география таълими тизими мақомини унинг фундаментал билимларнинг инсон яратувчилик фаолияти билан боғлиқлигини ҳамда атроф-муҳит ва табиатни муҳофаза қилиш ҳамда умумий таълим мазмуни ўртасидаги ўзаро таъсирни таъминлашдаги асосий ролига муносиб равишда ўзлаштиришга эришиш;

умумий ўрта, профессионал ва олий таълим тизимларида ўқитилаётган география таълими жараёнини ўзаро узвийлигини таъминлаш;

фан доирасида ўргатиладиган ва мамлакатимиз иқтисодиёти учун истиқболли деб танланган мутахассисларни тайёрлашнинг таянч босқичи сифатида хизмат қилиши;

кадрларни тайёрлаш, мавжуд кадрлар таъминотини модернизациялаш ва инсон потенциалидан самарали фойдаланиш;

малака талабларини, шунингдек янгиланган таълим стандартларини жорий этиш учун эгалладиган кўникмаларни аниқлашнинг янги усулларини жорий этиш;

фаннинг мазмуни, ўзига хос хусусиятлари, малака талаблари ва шакллантириладиган компетенциялардан келиб чиққан ҳолда баҳолаш тизимини ишлаб чиқиш;

таълимнинг барча босқичларида республика бўйича фан олимпиадаларини ташкил этиш Низомини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий қилиш;

иқтидорли ўқувчи-ёшларни аниқлаш, баҳолаш ва рағбатлантириш тизимини геоэкология, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, геотопонимика, космик география, геодезия ва картография, экотуризм ва географик ўлкашунослик масалаларини ечиш бўйича танлов ва кўргазмаларини ташкил этиш;

интеллектуал салоҳиятнинг меҳнат бозоридаги ўрни ҳақидаги маданиятни шакллантириш;

замонавий стандартларга мос келувчи география фанининг турли йўналишларида тадқиқот иларини янада ривожлантириш ва жорий этиш;

ўқувчиларда лойиҳалаш ва тадқиқот ишлари маданиятини шакллантириш;

таълимнинг илғор амалиётини оммалаштириш ва география таълимида ўқитиш шакллларини такомиллаштириш;

амалий жиҳатдан география соҳасидаги билим ишлаб чиқариш билан боғлиқ, кенг маънода ёш авлодни юз бериши мумкин бўлган географик ўзгаришлар билан ишлашга тайёрлаш.

1-§. География таълимининг ўқув-методик таъминотини

ишлаб чиқишда узвийликни таъминлаш

7. География таълимининг ўқув-методик таъминотини ривожлантириш бўйича қуйидаги тадбирлар амалга оширилади:

илғор хорижий тажрибалар, халқаро стандартлар ва миллий анъаналар уйғунлигида география таълими бўйича ДТС ва МЎДни ишлаб чиқиш;

география таълими бўйича узвийликни эътиборга олган ҳолда таълим босқичлари учун алоҳида тартибда битирувчиларга қўйиладиган малака талабларини ишлаб чиқиш;

география таълими тизими ўқув юкларининг минимал ҳажми ҳамда уларнинг тақсимооти юзасидан тақлифлар тайёрлаш;

география таълими тизими бўйича ўқув-методик мажмуалар (дарслик, ўқув қўлланма, масала ва машқ дафтари, ўқитувчи учун методик қўлланма, дарсликларнинг мультимедиали иловаси ва бошқалар) нинг янги авлодини босқичма-босқич ишлаб чиқиш;

география таълими мазмуни, фаннинг ўзига хос хусусиятлари, малака талаблари ва шакллантириладиган компетенциялардан келиб чиққан ҳолда баҳолаш тизимини ишлаб чиқиш;

хавфсизлик техникаси қоидалари ва санитария-гигиена талабларини ишлаб чиқиш.

8. География таълими бўйича ўқув-методик мажмуаларни ишлаб чиқиш қуйидаги принциплар асосида амалга оширилади:

ўқув-методик мажмуалар таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий принциплари асосида яратилганлиги;

ўқувчи-ёшларнинг ақлий ва жисмоний имкониятлари, ёши, психофизиологик хусусиятлари, билим даражаси, қизиқишлари, лаёқатлари ҳисобга олинганлиги;

ўқувчи-ёшларда ватанпарварлик ва миллий ғурур ҳиссини шакллантиришга қаратилганлиги;

ўқувчи-ёшларда мустақил ижодий фикрлаш, ташкилотчилик қобилияти ва амалий тажриба кўникмаларини ривожлантиришга йўналтирилганлиги.

9. Ўқув-методик мажмуаларни ишлаб чиқишга қуйидагича талаблар қўйилади:

а) дидактик талаблар:

ўқув материалларининг тўлиқ ўзлаштирилишини таъминлаш;

матнлар ахборот беришга эмас, балки ўқув фанининг мазмун-моҳиятини тушунтириш мақсадларига хизмат қилиши;

қизиқарли, ҳамма учун қулай ва табақалаштирилган бўлиши;

илмий дунёқарашни шакллантириш, ватанпарварлик ва миллатлараро тотувлик талабларига жавоб бериши, аниқ далилларга асосланган материаллардан таркиб топиши;

таълимнинг кундалик ҳаёт ва амалиёт ўртасидаги боғлиқлигини таъминлашга, олинган билимларни амалиётда қўллай олиш лаёқатлари

шакллантирилишига, бошқа ўқув фанлари билан узвий боғлиқликни таъминлашга йўналтирилган бўлиши;

расмлар кўринишидаги иллюстрациялар: хариталар, чизмалар, схемалар, жадваллар, диаграммалар ва фотосуратлар билан безатилган бўлиши;

янги тушунчалар, атамалар, қоидалар, формулалар, таърифлар ва шу кабилар луғат кўринишида ифодаланган бўлиши лозим.

б) илмий-методик талаблар:

фан-техниканинг сўнгги ютуқларини ўзида акс эттириши;

ўқув фани мавзулари ўзбек адабий тили қоидаларига тўлиқ риоя қилган ҳолда оддий ва содда, тушунарли ва раво тилда баён қилиниши;

мантиқий кетма-кетликка ва изчилликка амал қилиниши;

миллий ғоя ва мафкурага зид бўлмаган тегишли иллюстрациялар билан бойитилиши;

савол ва топшириқлар аниқ ифодаланган бўлиши;

ўқувчиларни фикрлашга, ёзишга, тасвирлашга, чизма чизишга, ҳисоблашга, амалий ишларни бажаришга, тажрибалар ўтказишга ўргатишда педагогик технологиялардан фойдаланиш назарда тутилган бўлиши;

саналарни келтиришда мавҳумликка йўл қўйилмаслиги;

касбга йўналтиришга оид матнлар ва расмлар, изоҳли луғат, техник ижодкорлик ва мантиқий тафаккурни ўстиришга қаратилган лойиҳалаш ҳамда моделлаштириш юзасидан топшириқларни қамраб олган бўлиши лозим.

в) педагогик-психологик талаблар:

кенг жамоатчилик томонидан тан олинган илмий асосланган маълумотлар, ўқувчиларнинг билим даражалари, эслаб қолиш қобилиятлари, тафаккури ҳисобга олинган ҳолда биологик воқеа ва ҳодисаларнинг моҳиятини англашга ҳамда амалий қизиқишларини ривожлантиришга, билим олишга ва амалий фаолият билан шуғулланишга бўлган эҳтиёжларини тўлақонли қондиришга йўналтирилган бўлиши;

ўқув фани мавзуларининг ўқувчиларнинг ёш хусусиятларига мос ҳолда берилиши, маълум фактлар, тушунчалар, қоидалар ва фанлараро боғлиқликни ҳисобга олган ҳолда тушунарли баён қилиниши;

ўқувчиларнинг янгиликларни қабул қилиш қобилиятлари, олдин олган билимларини ўзлаштирганлик даражаси ҳисобга олинган бўлиши лозим.

г) эстетик талаблар:

имкон даражасида ёрқин, рангли, қизиқарли ва чиройли бўлиши;

матнлар ўқувчи-ёшларга маълум ижобий ҳиссий таъсирларни ўтказиши ва ўқув фанига қизиқиш уйғотиши;

бўлим, боб, параграф ва мавзулар матнларининг турли шакл ва ранглари билан ажратилиши, мутаносиблиги таъминланиши;

расм ва тасвирлар бадиий эстетик талабларга жавоб бериши, аниқ ва тиниқ ифодаланиши лозим.

д) гигиеник талаблар:

матн ва иллюстрациялар санитария қоидалари, нормалари ва гигиена нормативларига мос бўлиши;

харфларнинг катталиги ва қоғознинг сифати (оғирлиги, қалинлиги, оклиги ва шаффофлиги) меъёрий ҳужжатларда белгиланган талабларга мос бўлиши лозим.

2-§. География таълими тизимининг моддий-техник таъминотини мустаҳкамлаш

10. География таълими моддий-техник базасини мустаҳкамлаш бўйича куйидаги тадбирлар амалга оширилади:

Мактабгача таълим тизимида:

мактабгача ёшдаги болаларни мактаб таълимига тайёрлаш, жумладан мактабда география фанида зарур бўладиган билим ва кўникмаларни мактабгача таълим ташкилотларида ўтиладиган тасвирий фаолият машғулоти, яъни “Расм чизиш”, “Апликация”, “Пластин ва лойдан ясаш” фаолиятларида шакллантиради. Ушбу билим ва кўникмаларни самарали шакллантириш учун куйидагиларни мустаҳкамлаш зарур:

ўқув-методик ҳамда дидактик материаллар, ривожлантирувчи ўйинлар ва ўйинчоқлар, мебель, компьютер техникаси, ўқув ускуналар билан жиҳозлаш;

мактабгача таълим соҳасига хусусий секторнинг жалб қилиниши, унинг ижтимоий жавобгарлигини оширилиши, молиялаштириш манбаларининг кенгайтирилиши ва мактабгача таълим хизматлари турларининг кўпайиши;

мактабгача таълим тизимини ривожлантиришда молиялаштиришни зарурий даражада амалга оширилиши, мактабгача таълим хизматларини кўрсатишда бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш;

мактабгача таълим моддий-техник базасини мустаҳкамлаш.

Умумтаълим тизимида:

“Замонавий мактаб” давлат дастури доирасида умумий ўрта таълим мактаблари учун халқаро тажрибаларни ҳисобга олган ҳолда янги турдаги замонавий фан хоналари, ўқув лабораторияларини барпо этиш ва замонавий мактаб намунасига мослаштиришни таъминлаш;

ўқув лабораторияларни замонавий мебель, жиҳозлар, асбоб-ускуна ва мосламалар, ўқув-услубий материаллар, географик атлас ва хариталар, компьютер, интерактив доска, планшет ва мультимедиа техникалари, интернет, видеокузатув тизимлари билан жиҳозлашни таъминлаш, уларнинг ўз вақтида янгилаб бориш чораларини кўриш;

ўқув лабораторияларини жиҳозланиш даражасини халқаро стандартларга жавоб берадиган ўқув қуроллари билан таъминлаш;

ўқув лабораторияларида ўтказиладиган лаборатория машғулоти учун керакли хом ашё материалларини давлат бюджети, ҳомий ташкилотлар ва таълим муассасасининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобидан таъминлаш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;

давр талаби ҳамда ўқувчиларнинг қизиқишларини ҳисобга олган ҳолда долзарб касбларнинг бирламчи асосларини ўргатиш учун илмий ва касбий тўғараклар моддий-техник таъминотини мустаҳкамлаш;

ўқув лабораторияларининг моддий-техник таъминоти ва хом ашё базасидан оқилона фойдаланиш ва асраб-авайлаш;

хавфсизлик техникаси қоидалари ва санитария-гигиена талабларига риоя қилган ҳолда фойдаланиш;

География фанини ўқитиш жараёнида ўқув-методик таъминоти таркибига қуйидагилар киради:

география фанидан Давлат таълим стандарти;

география фанидан ўқув дастури;

ўқув курсларининг дарслик ва ўқув қўлланмалари;

электрон дарсликлар, электрон ўқув қўлланмалар;

фан ўқитувчилари учун методик қўлланмалар;

ўқувчилар учун ўқув қўлланмалар, иш дафтарлари;

замонавий ўқув лаборатория асбоб-ускуналари, географик атлас ва хариталар;

ўқувчилар учун дидактик тарқатма материаллар;

электрон ишланмалар, кўрғазмали плакатлар, видеомаҳсулотлар (мультимедия иловалари, интерфоал доскалар, виртуал лабораториялар, ўқув фильмлари, слайд-презентациялар, намоёниш экспериментларни кўрсатувчи анимациялар)

География фанини ўқув-методик таъминотини ривожлантириш бўйича қуйидаги тадбирлар амалга оширилади:

илғор хорижий тажрибалар, халқаро стандартлар ва миллий анъаналарнинг иқтисодиёт талабларига мос равишда география фани бўйича Давлат таълим стандартини ишлаб чиқиш;

география фани бўйича умумий ўрта таълим муассасалари битирувчиларига қўйиладиган малака талабларини ишлаб чиқиш;

умумий ўрта таълимнинг таянч ўқув режасида белгиланган география фани ўқув юкмасининг минимал ҳажми ҳамда уларнинг синфлар бўйича тақсимоли юзасидан таклифлар тайёрлаш;

таянч ўқув режага мувофиқ география фанининг синфлар ва мавзулар бўйича ҳажми, мазмуни, ўрганиш кетма-кетлиги ва шакллантириладиган компетенциялари асосида ўқув дастурларини ишлаб чиқиш;

география фани бўйича синфлар кесимида ўқув-методик мажмуалар (дарслик, иш дафтари, ўқитувчи учун методик қўлланма, ўқувчилар учун ўқув қўлланма, дарсликларнинг мултимедиа иловаси) нинг янги авлодини босқичма-босқич ишлаб чиқиш;

ўқувчиларнинг мантиқий фикрлаши ва амалий кўникмасини шакллантиришга йўналтирилган халқаро баҳолаш дастури (PISA, TIMSS) талабларига мос келадиган амалий топшириқлар базасини яратиш бу борадаги ёрдамчи қўлланмаларни доимий равишда нашр этиш;

география фанини мазмуни, ўзига хос хусусиятлари, малака талаблари ва шакллантириладиган компетенциялардан келиб чиққан ҳолда баҳолаш тизимини ишлаб чиқиш;

география фанини ўқитишда альтернатив адабиётлардан фойдаланишни йўлга қўйиш.

Профессионал таълим тизимида:

профессионал таълим муассасаларида мутахассисликларнинг хусусиятларидан келиб чиқиб география таълимига тегишли билим, қўникма ва малакаларнинг қўлланилиши натижасида назарий ва амалий машғулотларнинг сифатли ўқитилишини таъминлашда қуйидаги жиҳатлар муҳим ўрин эгаллайди:

профессионал таълим муассасаларида касб-ҳунар эгаллаш мазмун моҳиятига тегишли, касб ва мутахассисликлар хусусиятидан келиб чиққан ҳолда махсус фан хоналарини ташкил этиш;

ўқув хонасини ўқувчиларнинг ёшига, ўзлаштириш даражаларини инобатга олган ҳолда касб-ҳунар сирларини ўрганишда оддийдан мураккабга қараб йўналтирилган ўқув-методик, кўргазмали воситалар, виртуал стендлар, касбга оид турли макетлар мажмуалари таъминотини яратиш;

ўқувчилар томонидан ўтказиладиган амалий машғулотлар учун хом ашё материаллари билан таъминлаш;

ўқувчилар учун касб-ҳунарларни мукамал ўрганиб боришлари учун мустақил равишда шуғулланишларида амалий машғулотлар, топшириқлар базасининг мавжуд бўлиши;

профессионал таълим муассасаларида турдош касблар (бир нечта ўхшаш касблар) бўйича махсус ўқув устахонасини ташкил этиш;

ўқув устахонасини замонавий ўқув жихозлари, анимацион ўқув материаллари, турли мавзуларга оид географик хариталар ва атласлар билан таъминлаш;

таълим турлари бўйича география ўқитишда таълим узлуксизлиги таъминланган ягона таълим дастурини жорий этиш;

хорижий таълим муассасалари билан педагогик тажриба алмашиш тизимини йўлга қўйишда замонавий компьютер техникалари ва Интернет тармоғининг узлуксиз ишлашини таъминлаш;

ўқувчи ёшларни амалий ва лаборатория машғулотлар даврида техника хавфсизлиги қоидаларига амал қилиш тартиблари бўйича кўргазмали воситалар билан таъминлаш;

профессионал таълим муассасалари ўқувчилари учун касбга оид ўқув адабиётларидан эркин фойдаланишларини таъминлаш учун электрон кутубхона платформасини жорий этиш.

Олий таълим тизимида:

олий таълим тизимидаги география таълими йўналишига оид етук замонавий кадрлар тайёрлаш давлат дастури доирасида умумий ўрта таълим мактаблари учун халқаро тажрибаларни ҳисобга олган ҳолда малакали мутахассислар тайёрлашда янги турдаги замонавий фан хоналари ва ўқув

лабораторияларини барпо этиш, мавжуд фан хоналари ва лабораторияларни замонавий хорижий тажрибалар асосида жaxon стандартларига мослаштириш;

ўқув амалий ва лаборатория хоналарини замонавий мебель, жиҳозлар, асбоб-ускуна ва мосламалар, ўқув-услубий материаллар, лаборатория жиҳозлари, компьютер, интерактив доска, планшет ҳамда мультимедиа техникалари, интернет, видеокузатув тизимлари, масофавий ўқитиш жиҳозлари, 3D принтер билан таъминлаш, уларнинг ўз вақтида янгилаб бориш чораларини кўриш;

ўқув лаборатория хоналари, махсус фанларни ўқитиш учун технопарклар қуриш, илмий тадқиқот ва лаборатория тажрибаларини ўтказиш объектларни яратиш, жиҳозланиш даражасини халқаро стандартларга жавоб берадиган ўқув ускуналари билан таъминлаш;

масофадан туриб фойдаланиш имконини берувчи электрон кутубхона тизимини кенг жорий этиш, талабаларнинг олий таълим муассасасида ўқишни тамомлаганларидан сўнг кутубхона фонди, ахборот базаларидан фойдаланишини йўлга қўйиш орқали уларнинг касбий малакасини узлуксиз ошириб бориш имкониятларини кенгайтириш;

халқаро молия институтларининг имтиёзли маблағларини кенг жалб қилиш орқали инновацион фаолият инфратузилмасини такомиллаштириш мақсадида «Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилona фойдаланиш», «Ўзбекистон топонимияси», «Геоэкология», «Ўзбекистон географияси» ҳамда «Экотуризм» йўналишлари бўйича илмий-тадқиқот лабораториясини ташкил этиш;

олий таълим муассасаларини замонавий дастурий маҳсулотлар билан таъминлаш, ўқув ва илмий жараёнларни ўқув ва лаборатория ускуналари, шунингдек, соҳага оид материаллар (рельеф макетлари, географик атлас ва хариталар, глобуслар) билан мунтазам равишда зарур миқдорларда таъминлаб боришнинг самарали механизмларини яратиш;

кутубхона, ўқув лабораториялар инфратузилма объектларига нисбатан ўсиб бораётган эҳтиёжни ўз вақтида таъминлаш ва замон талаблари асосида уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш;

инновацион кутубхоналарни ташкил этиш, улардаги китоб фондиди янги авлод ўқув адабиётлари билан мунтазам бойитиш;

олий таълим муассасаларини юқори тезликдаги интернет билан узлуксиз таъминлаш, талабаларнинг мустақил таълим олиши учун инфратузилма имкониятларини кенгайтириш;

талабалар, ўқитувчилар ва ёш тадқиқотчиларнинг электрон таълим ресурслари, замонавий илмий адабиётларнинг электрон каталоглари ва маълумотлар базаларидан бепул фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш;

3-§. География таълими жараёнига рақамли технологиялар ва замонавий усулларни жорий этиш орқали фаннинг инновацион инфратузилмасини шакллантириш

11. География таълими жараёнига рақамли технологиялар ва замонавий усулларни жорий этиш бўйича қуйидаги тадбирлар амалга оширилади:

замонавий рақамли технологиялар ва таълим технологияларининг мустаҳкам интеграциясини таъминлаш, бу борада педагог кадрларнинг касбий маҳоратини узлуксиз ривожлантириб бориш учун кўшимча шароитлар яратиш;

таълим жараёнларини рақамли технологиялар асосида индивидуаллаштириш;

география таълими бўйича электрон китобларни мобил ускуналарга юклаб ва кўчириб олиш мақсадида QR-код ёрдамида синфлар кесимида ўқув-методик мажмуалар (дарслик, иш дафтари, ўқитувчи учун методик қўлланма, дарсликларнинг мультимедиа иловаси) ҳақидаги ахборотларни жойлаштириш тизимини яратиш;

замонавий ахборот-коммуникация технологиялари асосида масофавий таълим дастурларини ташкил этиш;

назарий ҳамда амалий машғулотларни онлайн кузатиш ва ўзлаштириш имконини берувчи, шунингдек уларни электрон ахборот сақловчиларга юкловчи платформалардан (Edu Market интерфаол-виртуал таълим дастури) ҳамда таълим жараёнларида инновацион технологиялардан фойдаланиш;

масофадан туриб фойдаланиш имконини берувчи электрон кутубхона тизимига география таълими тизими бўйича ишлаб чиқилган ўқув-методик мажмуаларни, электрон таълим ресурсларини жойлаштириш ҳамда улардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш;

таълим жараёнида электрон ресурслар салмоғини босқичма-босқич ошириб бориш, электрон ўқув адабиётлар яратиш, уларни мобил қурилмаларга юклаб олиш мақсадида QR-код ёрдамида электрон ресурслар ҳақидаги ахборотларни жойлаштириш тизимини яратиш.

Ҳар бир педагог ўз касбий фаолиятида компьютер имкониятларидан эркин ва фаол фойдаланишни, дарс жараёнида татбиқ қилишини назарда тутди.

География дарсларида қуйидаги ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишга эътибор берилди:

- янги мавзунини баён этиш ёки мустаҳкамлаш учун слайдлар;
- янги мавзунини баён қилиш учун ҳар бири 5–10 минутли бўлган ўқув фильмлари, видеотасвирлар, мультимедиялар;
- турли машқларни, амалий топшириқларни бажаришга мўлжалланган ўйинли мультимедиялар.

География таълимининг ўзига хослигидан келиб чиқиб, таълим жараёнида халқаро миқёсда кенг қўлланиладиган замонавий дастурий маҳсулотлардан фойдаланишни ривожлантириш мақсадга мувофиқ.

12. География таълимининг инновацион инфратузилмасини шакллантириш бўйича қуйидаги тадбирлар амалга оширилади:

ўқувчи-ёшлар томонидан яратилган ижодий лойиҳа ишлари натижаларини тижоратлаштириш ишларини босқичма-босқич жорий этиш;

пуллик хизматлар кўламини кенгайтириш ва бошқа бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобига ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишидан келиб чиққан ҳолда ўқитиш технологиялари татбиқ этиш марказларини ташкил этиш ҳамда уларни фаолият олиб боришларини таъминлаш;

стартап лойиҳалари асосида тижоратлаштириш салоҳияти юқори иқтидорли ўқувчи-ёшларнинг илм-фанга кенг жалб этилишини рағбатлантириш;

иқтидорли ўқувчи-ёшларни аниқлаш, уларни чуқурлаштирилган (вариатив) таълим дастурлари асосида ўқитиш, “Устоз-шогирд” тизими асосида тегишли соҳада юқори натижаларга эришган малакали мутахассисларга бириктириш;

география фани бўйича умумий ўрта таълим тизимида фан олимпиадаларини изчил ташкил этиш ва унда иқтидорли ўқувчи-ёшлар иштирокини ошириш;

инновацион инфратузилмани ривожлантириш ҳамда мактабгача, умумий ўрта, профессионал таълим ҳамда олий таълим тизимлари билан узвийлигини таъминлаш.

4-§. География таълимини ташкил этишда мактабгача, умумий ўрта, профессионал ва олий таълим тизимларининг ўзаро интеграцияси

13. География фанининг умумтаълим фанлари билан ўзаро интеграцияси ва ўқувчиларни касбга йўналтириш ишларини ташкил этиш бўйича қуйидаги тадбирлар амалга оширилади:

жадал ривожланаётган асрда инновацион маҳсулотларни яратиш учун янги билимларни ўзлаштириш ва амалда қўллашнинг тобора ортиб бораётган аҳамияти миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ва миллий хавфсизлик стратегияларининг самарадорлигини белгиловчи омиллардан келиб чиққан ҳолда интеграциялаш тизимини ишлаб чиқиш ва йўналишларини белгилаш;

глобаллашув даврида меҳнат бозори талабларига мос, ностандарт масалаларни ижодкорлик ёндошуви асосида еча оладиган ўқувчиларни тарбиялаш масаласини амалга ошириш учун муайян фикрлаш моделлари зарур, ўқувчи-ёшларда бундай фикрлаш моделларини шакллантиришда интеграциялаш функцияларини белгилаш;

юқори касбий компетентликка эга, рақобатбардош кадрлар тайёрлаш, таълимда инновациялар, ўқитишнинг замонавий, интерактив ва ижодий услубларини кенг жорий этиш ўқувчиларнинг мотивацион, когнитив, операцион, рефлексив ва ўз-ўзини баҳолаш каби индикаторлар асосида илмий изланишларни амалга ошира оладиган қобилиятларини ривожлантиришга йўналтирилган интеграциялаш тенденцияларини аниқлаш;

география таълимини ривожлантириш доирасида замонавий жиҳозлар, касблар дунёси билан танишиш, ўқувчи-ёшларни турли ижтимоий соҳаларда мустақил равишда меҳнат қиладиган йўналишини топиш, уларни тўғри касб танлашга йўналтиришда интеграциялаш даражалари ва амалга ошириш шакллари ишлаб чиқиш.

14. География таълими фанларини ўқитишда фанлараро боғлиқликни ташкил этувчи ўқув модуллари қуйидагиларни ташкил этади:

География тарихи ва замонавий географик тадқиқотлар;

Табиий география бошланғич курси;

Материклар ва океанлар табиий географияси;

Ўрта Осиё ва Ўзбекистон табиий географияси;

Ўзбекистон иқтисодий ва ижтимоий географияси;

Жаҳон иқтисодий ва ижтимоий географияси;

Умумий география.

15. География таълими фанларини ўқитишда вариатив ўқув модуллари замонавий ишлаб чиқаришнинг қуйидаги йўналишлар бўйича амалга оширилади:

Геодезия ва картография;

Гидрометеорология;

Геология, фойдали қазилмалар разведкаси;

Гидрология, ирригация ва мелиорация;

16. Географик фикрлашни, ижодкорликни қўллаб-қувватлаш бўйича қуйидаги тадбирлар амалга оширилади:

география таълими фан ва ишлаб чиқариш интеграциясини ҳаракатлантирувчи куч, Ўзбекистон иқтисодиётининг зарурий соҳаларидан бири ҳисобланади. Иқтисодиёт соҳасидаги глобаллашув, ижтимоий маданий ўзгаришлар трансформацияси кадрлар тайёрлашда сифат кўрсаткичларини яхшилаш, география таълимининг мақоми ва нуфузини ошириш, ўқувчи-ёшлар ўртасида ижодкорлик муҳитини шакллантириш, иқтидорли ўқувчи-ёшларни аниқлаш, туман, вилоят, республика миқёсида интеллектуал етук ўқувчи-ёшлар марказларини ташкил этиш тизимини шакллантириш орқали амалга оширилади.

Мазкур тизим:

таълим муассасаси ахборот муҳитида ўқувчи-ёшлар томонидан бажарилган лойиҳалар, уларнинг натижаларини қайд этиш учун шароит яратиш;

очиқ тақдимотлар (жумладан, иxtисослашган портал ва ижтимоий тармоқлар), мусобақалар, конкурслар орқали ўқувчи-ёшларга инновацион лойиҳаларни тақдим этиш;

география таълимини оммалаштириш учун машҳур сайёҳлар, олимлар, ишлаб чиқаришнинг турли соҳаларида фаолият олиб бораётган ходимлар иштирокида мунтазам танловлар ўтказиш;

таълимнинг барча босқичларида республика бўйича фан олимпиадаларини ташкил этиш;

мусобақаларни жамоа бўлиб ишлаш тамойиллари, шахслараро муносабатлар ва ўзаро мулоқат этикаси асосларини ўзлаштиришга имкон берувчи шаклларда ташкил этиш.

5-§. Кадрларни тайёрлаш ва инсон потенциалидан самарали фойдаланиш

17. Кадрларни тайёрлаш ва инсон потенциалидан самарали фойдаланиш бўйича қуйидаги тадбирлар амалга оширилади:

география таълимнинг мазмун ва методларини такомиллаштириш учун география таълими бўйича ишлаб чиқилаётган ўқув меъёрий ҳужжатлар ҳамда замонавий таълим технологиялари ва ресурсларини, масофадан ўқитиш технологиясини қўллаш ва фаннинг ривожланиш ҳақидаги маълумотларни таҳлил қилишни инobatга олган ҳолда кадрлар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш қўшимча касбий маълумот беришни талаб қилади.

Бу жараён қуйидаги тадбирларни амалга оширишни назарда тутади:

География таълим йўналиши бакалаврият даражаси учун таълим дастурларини мактабгача, умумий ўрта, профессионал ва олий таълим тизимлари ДТС ва ўқув дастуридан келиб чиққан ҳолда қайта кўриб чиқиш;

география таълими доирасида ўқув фанларидан дарс берувчи ўқитувчиларни масофадан ва аралаш усулда интеграциялашган малакасини ошириш ҳамда қайта тайёрлаш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш;

махсус компетенцияларга ҳамда география таълими соҳасида тажрибага эга касб усталарини тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини йўлга қўйиш;

география таълими соҳасида тажрибали ўқитувчиларни қўллаб-қувватлаш тизимини яратиш;

тегишли лавозим, касб ва мутахассислик бўйича квалификация маълумотномаларида кўрсатилган малака талабларини ҳисобга олган ҳолда таълим соҳасида замонавий географик билимлар билан таниш, техник қурилмалар билан ишлаш ва лойиҳа ишлари тажрибасига эга шахсларни касбий қайта тайёрлаш;

умумий ўрта, профессионал таълим тизимлари битирувчиларининг замонавий ўқитиш технологиялари бўйича салоҳият даражаларини аниқлаш, уни қўллаб-қувватлаш, уларнинг иқтидорини рўёбга чиқариш мақсадида миллий, халқаро ва ҳудудий кўргазмаларида иштирок этиш учун таълим муассасаларини грант асосида қўллаб-қувватлаш дастурини ишлаб чиқиш;

“Устоз-шогирд мактаби”ини ташкил этиш ва ривожлантириш.

4-боб. Концепцияни амалга оширишдан кутилаётган натижалар

18. Концепция доирасида белгиланган вазифаларни бажариш орқали қуйидаги кўрсаткичларга эришиш назарда тутилади:

Умумтаълим тизимида:

умумий ўрта таълим мактабларида география таълимини ривожлантириш концепциясида белгиланган ғояларини таълим жараёнига татбиқ этиш кенг қамровли ва маъсулиятли ишларни амалга оширишни талаб этади. Бунда компетенциявий ёндашувга асосланган ДТС ва ўқув дастурлари асосида янги дарсликларни яратиш ва нашр этиш, ўқитувчилар учун методик қўлланмаларни яратиш ва нашр этиш, ўқувчилар учун географияга оид қўшимча адабиётларни, иш дафтарларини яратиш ва эркин савдо учун нашр этиш, дарс жараёнида ахборот-коммуникация технологияларидан кенг тарзда фойдаланишни ташкил этиш лозим бўлади.

Концепция ғояларини ҳамда компетенциявий ёндашувга асосланган ДТС ва ўқув дастурларини география таълимига жорий этиш босқичма-босқич амалга оширилади.

Концепция ғояларини география таълими жараёнига тўлиқ татбиқ этилиши умумий ўрта таълим мактабларида географияни ўқитилишини ривожлантиришга, география таълими самарадоригини оширишга, мамлакатимизнинг интеллектуал салоҳиятини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Концепция доирасида белгиланган вазифаларни бажариш орқали куйидаги кўрсаткичларга эришиш назарда тутилади:

концепция умумий ўрта таълимнинг Давлат таълим стандартида белгиланган талаблар учун асос бўлади;

концепцияда белгиланган мақсад ва вазифаларни амалиётга кенг жорий этиш ўқувчи-ёшларнинг интеллектуал ривожланишига самарали таъсир этади;

география фанини ўқитиш босқичлари, ўқув фани бўйича таълим мазмуни ва малака талаблари меъёрлари аниқлаштирилади;

ўқувчилар табиат ва жамиятда кечаётган жараён ва ҳодисалар ҳақида яхлит тасаввурга эга бўлади, табиат ва жамият ривожланиши ҳақидаги билимларни эгаллайди ҳамда улардан замонавий илмий асосларда ҳаётда ва ўз касб фаолиятида фойдаланади;

инсоннинг атроф-муҳитга таъсири белгиловчи мезонларни билади, ҳаётида уларни қўллай олади;

ахборот йиғиш, сақлаш, қайта ишлаш ва улардан фойдаланиш усулларини эгаллайди ва ҳаётини фаолиятида мустақил қарорлар қабул қила олади;

STEAM (Science – табиий фанлар, Technology – технологиялар, Engineering – муҳандислик, Art – санъат, Mathematics – математика) таълимини жорий этиш орқали ўқувчиларининг фанлар интеграцияси асосида саводхонлик даражасини оширади;

халқ таълими тизимида ўқувчиларнинг билим даражасини баҳолашда таълим сифатини баҳолаш бўйича халқаро дастурлар ва изланишлар (PISA, TIMSS)да Ўзбекистон Республикасининг доимий иштироки таъминланади;

географияни ўқитиш мактаб битирувчиларининг илмий-техник саводхонлигини, кўникмаларини ва компетенцияларини шакллантириш, шу билан бирга замонавий техник тизимлардан профессионал даражада фойдаланиш, лойиҳалаштиришни ўргатади ва умумий ўрта таълимнинг амалий жиҳатларини кучайтиришга ёрдам беради;

географияни ўқитишда АКТ воситаларидан фойдаланиш ўқувчиларда интеллектни оширади:

фан соҳасида эришилаётган ютуқлар, уларнинг амалиётдаги тадбиқи орқали ўқувчиларнинг ўқув-тадқиқотчилик ва ихтирочилик қобилиятлари ривожлантирилади;

соғлом турмуш тарзи ва унга амал қилиш зарурияти тўғрисидаги илмий дунёқарашга ва ўзини жисмоний чиниқтириш учун ўқув ва амалий кўникмаларга эга бўлишади.

Мактаб битирувчиларида:

географик билимларни тушуниш, қўллаш, назорат қилиш, мукаммалаштириш ва баҳолаш;

лойиҳалаштириш, изланиш, бошқариш каби универсал фаолиятни ўзлаштириш;

карама-қаршиликлар масаласини ечиш маҳоратини намоён қилиш орқали самарадор ва тўғри технологияларни танлаш;

ностандарт фикрлаш ва фаолият юритиш кўникмасини шакллантириш орқали янги биологик билимларга асосланган хизматлар услубларини яратиш ва ҳоказо;

таълим жараёнида ҳар хил касбий кўникмаларни эгаллаш орқали мустақил ҳаётда зарур бўладиган бўлажак касбни тўғри танлаш;

меҳнат қилиш, янги билимларни эгаллаш, мукамалликка эришиш учун ўз устида мустақил ишлаш ва амалий фаолият юритиш;

тез ўзгарадиган иқтисодий, сиёсий, ижтимоий шароитларга мослашувчан, ноаниқ вазиятларда мустақил таълим олишга тайёр ўқувчи-ёшларни тарбиялаш.

География фанини ўқитишни янги босқичга кўтариш Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётида:

умумий ўрта таълим мактабларида география таълими жараёнига ҳозирги замон география ютуқларидан фойдаланишни татбиқ этиш

мактаб ўқувчиларининг халқаро баҳолаш дастурларига тайёргарлиги ниошириш;

географияга оид билимларни бериш орқали ўқувчиларни касбга йўналтириш;

замонавий ўқитиш технологияларини таълим тизимида татбиқ этиш орқали ўқитиш усулларини такомиллаштиришга имконият яратади.

Профессионал таълим тизимида:

география таълимнинг узлуксиз таълим тизимида ўқитилиши орқали ўқувчи ёшларни замонавий касб сирларини мукамал эгаллаб бориш ҳамда меҳнат бозорида муносиб ўрин эгаллаш имкониятини оширади;

умумий ўрта таълим тизимида ўқитиладиган география таълимнинг узвийлиги сифатида профессионал таълим тизимида касбга оид мутахассислик фанларининг таълим дастурларидаги технология элементлари билан уйғунлаштирилган ҳолда узвий равишда ўқитиш имконияти кенгайтирилади;

профессионал таълим тизимида ихтиёрий касб ёки мутахассисликнинг сирларини мукамал ўрганиш орқали ўқувчиларнинг турли касб маҳорати кўрик танловларда, шунингдек, халқаро даражада ўтказиладиган “WORLD SKILLS” танловларида иштирок этиш имконияти оширилади;

ўқувчи ёшларнинг касбга бўлган қизиқишлари билан бир қаторда мустақил фикрлаш, ижодкорлик, рационализаторлик (ихтирочилик) қобилиятлари шаклланиб боришга ёрдам беради;

ёшларни ахборот йиғиш, сақлаш, қайта ишлаш ва улардан фойдаланиш усуллари орқали ўз касб фаолиятида мустақил қарор қабул қилиш кўникмалари шаклланади;

профессионал таълим тизимида умумий ўрта таълим тизимида ўқитиладиган география фанининг ўқув дастурларини узлуксиз таълимнинг кейинги тури ҳисобланган профессионал таълим тизимида касбга оид география таълимнинг элементларини ўқув дастурлари мазмунига синдириш орқали узвийлиги таъминланади.

Олий таълим тизимида:

география таълимида ўқитишнинг концептуал асослари сифатида шуни қайд этиш жоизки, география таълимини замонавий талаблар асосида ўрганиш:

- дунёқараш билан боғлиқ тизимли билимларга эга бўлиши; табиий – илмий фанлар асосларини, жорий давлат сиёсатининг долзарб масалаларини билиши, ижтимоий муаммолар ва жараёнларни мустақил таҳлил қила олиши;

- табиат ва жамиятда кечаётган жараён ва ҳодисалар ҳақида яхлит тасаввурга эга бўлиши, табиат ва жамият ривожланиши ҳақидаги билимларни эгаллаши ҳамда улардан замонавий илмий асосларда ҳаётда ва ўз касб фаолиятида фойдалана билиши;

- инсоннинг атроф-муҳитга муносабатини белгиловчи ҳуқуқий ва маънавий мезонларни билиши, касб фаолиятида уларни ҳисобга ола билиши;

- ахборот йиғиш, сақлаш, қайта ишлаш ва улардан фойдаланиш усуллари эгаллаган бўлиши ўз касб фаолиятида мустақил асосланган қарорлар қабул қила олиши;

- электрон ахборот таълим муҳитида таълим жараёнини педагогик лойиҳалаштириш;

- тегишли бакалаврият йўналиши бўйича рақобатбардош умумкасбий тайёргарликка эга бўлиши;

- касбий-педагогик маданияти шаклланган бўлиши;
- янги билимларни мустақил эгаллай билиши, ўз устида ишлаши ва меҳнат фаолиятини илмий асосда ташкил қила олиши;
- битта хорижий тилни эркин сўзлашув даражасида эгаллаган бўлиши;
- STEAM (Science – табиий фанлар, Technology – технологиялар, Engineering – муҳандислик, Art – санъат, Mathematics – математика) таълимини жорий этиш орқали умумкасбий ва мутахассислик фанлараро интеграциясига қурилган саводхонлик даражасини ошириш.

География таълими йўналиши бўйича бакалаврларнинг касбий фаолияти қуйидагиларни қамраб олади:

- умумий ўрта таълим мактабларида география фанларидан, профессионал таълимда касбий фанлар ўрнатилган тартибда дарс бериш;
- умумий ўрта таълим мактаблари, профессионал таълим ташкилотларидан ташқари муассасаларда тўғарак раҳбари бўлиб ишлаш;
- таълим тизимида кабинет мудири, лаборант ва унга тенглаштирилган лавозимларда ишлаш;
- таълимни амалга оширувчи вазирликлар, унинг тармоқ бошқармалари ва муассасаларида методист бўлиб ишлаш;
- педагогика ва табиий фанлар йўналишидаги илмий-тадқиқот ташкилотларида илмий ходим бўлиб ишлаш;
- умумий ўрта таълим муассасаларида ва мактабдан ташқари таълим муассасаларида ишлаш;
- маҳаллий ўз-ўзини бошқариш органлари ҳамда жойлардаги маънавият ва маърифат марказларида ишлаш.

География таълимини ўқитишни янги босқичга кўтариш Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётида:

олий маълумотли мутахассислар тайёрлашнинг мақсадли параметрларини Инвестиция дастурлари, ҳудудий ва тармоқ дастурлари, васийлик кенгашлари талаблари, жаҳон миқёсидаги географияга доир ўзгаришларни инобатга олган ҳолда шакллантириш, таълим йўналишлари ва мутахассисликларини оптималлаштириш, бунда STEAM йўналишларини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиш;

олий таълим муассасаларининг қуввати, илмий салоҳияти ва бошқа асосий кўрсаткичларидан келиб чиққан ҳолда тўлов-контракт асосидаги қабул параметрларини олий таълим муассасаси томонидан мустақил белгилаш тизимини босқичма-босқич жорий этиш;

давлат гранти асосида кадрлар тайёрлаш параметрларини босқичма-босқич олий таълим муассасалари ўртасида танлов ўтказиш йўли билан тақсимлаш механизмларини жорий этиш;

илғор хорижий тажрибалар асосида олий таълим муассасаларига юқори малакали педагог кадрларни мақсадли тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини такомиллаштириб бориш;

олий таълим муассасаларида ўқув-услубий фаолият учун масъул бўлган мутахассислар малакасини мунтазам ошириб бориш;

таълим йўналишлари ва мутахассисликлари бўйича хорижий тилларда ўқитиладиган мутахассислик фанлари салмоғини ошириб бориш;

магистратура талабаларининг юқори савияда илмий изланишлар олиб бориш, педагогик фаолият юритиш, бошқарув, танқидий фикрлаш ва тизимли таҳлил қилиш қобилиятига эга бўлиши учун мазкур таълим босқичи ўқув режа ва дастурларини мунтазам такомиллаштириб бориш;

олий таълим муассасалари, қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсларида ўқув-педагогик ва илмий фаолият юритиш учун хорижлик юқори малакали профессор-ўқитувчилар ва мутахассислар, таълим ва илм-фан соҳасида фаолият юритиб, салмоқли ютуқларга эришган, юрт ривожига ҳисса қўшиш истагида бўлган хориждаги ватандошларни жалб этиш, бу борада уларга академик ва инфратузилмага оид қулайликлар яратиб бериш;

“Эл-юрт умиди” жамғармаси кўмагида профессор-ўқитувчиларни хорижий мамлакатларда малака ошириш, стажировка ўташ, магистратура ва докторантурада ўқитиш орқали уларнинг касбий маҳоратини ошириб бориш;

кўп йиллик меҳнат стажига эга бўлган амалиётчи мутахассисларни таълим жараёнига кенг жалб қилиш, профессор-ўқитувчиларнинг тегишли соҳа корхона ва ташкилотларида стажировка ўташини тизимли ташкил этиш;

ижтимоий соҳа ва иқтисодиётнинг барча тармоқлари мутахассислари учун узлуксиз малака ошириш ва қайта тайёрлаш тизимларини жорий этишнинг меъёрий-ҳуқуқий ва ўқув-методик асосларини такомиллаштириб бориш, бу борада масофавий таълим имкониятларидан кенг фойдаланиш;

таълим жараёнларини рақамли технологиялар асосида индивидуаллаштириш, масофавий таълим хизматларини ривожлантириш, вебинар, онлайн, «blended learning», «flipped classroom» технологияларини амалиётга кенг жорий этиш;

замонавий ахборот-коммуникация технологиялари асосида масофавий таълим дастурларини ташкил этиш;

маъруза ва амалий машғулотлар, семинарларни онлайн кузатиш ва ўзлаштириш имконини берувчи, шунингдек уларни электрон ахборот сақловчиларга юқловчи «E-MINBAR» платформасини амалиётга жорий этиш, таълим жараёнларида «булутли технологиялар»дан фойдаланиш;

олий таълим муассасаларида таълим, фан, инновация ва илмий тадқиқотлар натижаларини тижоратлаштириш узвий боғлиқлигини назарда тутувчи «Университет 3.0» концепциясини босқичма-босқич жорий этиш;

хорижий инвестицияларни кенг жалб қилиш, пуллик хизматлар кўламини кенгайтириш ва бошқа бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобига олий таълим муассасалари таркибида услубий марказларни ташкил этиш ҳамда уларни тегишли тармоқ, соҳа ва ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини тадқиқ қилиш ва прогнозлаштириш бўйича фаолият олиб боришларини таъминлаш;

профессор-ўқитувчилар, илмий изланувчилар, докторантлар, магистратура ва бакалаврият талабаларини ташкил этиладиган технопаркларда илмий ва инновацион фаолият олиб боришларига эришиш;

бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобига стартап лойиҳалари асосида тижоратлаштириш салоҳияти юқори бўлган янги маҳсулотлар ва техника-технологияларни яратиш орқали олий таълим муассасалари ҳузурида илмий-тадқиқот натижаларини амалиётга жорий этиш билан шуғулланувчи «spin-off» ва «spin-out» корхоналарини ташкил этиш, академик тадбиркорликни ривожлантириш;

ҳалқаро SciVal ахборот-таҳлил тизими ёрдамида жаҳондаги илмий-тадқиқот натижаларини таҳлил қилиб бориш асосида илм-фаннинг илғор ютуқлари билан уйғун ривожланишини таъминлаш.